

(Evropské)trestní právo v rozhodovací praxi Ústavního soudu

Prof. JUDr. Jaroslav Fenyk, Ph.D., DSc., pro
ETP dne 6.12. 2023

Část I. východiska přístupu ÚS k řízení v trestních věcech

Právo na spravedlivý proces

- Čl. 1 Ústavy ČR : „ Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát, založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana“

Právo na spravedlivý proces

- A) Základní práva a svobody chráněné ústavními předpisy (Ústava, Listina)
 - (bezprostřední závaznost a přednost před zákonem)
- B) Lidská práva a svobody chráněné mezinárodními smlouvami (Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod...)
 - (použije se v případě, že stanoví něco jiného než zákon – čl. 10 Ústavy)

Právo na spravedlivý proces

- Základní práva a svobody prozařují celým právním řádem a tedy i trestním procesem (nezadatelné, nezrušitelné, nezcizitelné a nepromlčitelné) mohou být omezeny jen:
 - A) Ústavou, Listinou
 - B) zákonem na základě Ústavy resp. Listiny
 - C) kolizí s jiným základním právem
- Je právo na spravedlivý proces základním právem ?
- V trestním řízení jde o kolizi mezi zájmem státu na zjištění a potrestání pachatele trestného činu (§ 1 trestního řádu) a závazkem státu respektovat a chránit práva a svobody **jednotlivce- obviněného**
- Právo na spravedlivý proces a **obviněná právnická osoba**
- Právo na spravedlivý proces a **poškozený**

Právo na spravedlivý proces

- Definice PSP a **trojí** úroveň ochrany :
- v Ústavě ani Listině obsažena není – obsah ale tvoří elementy (**interní ochrana**)
- Čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a další tzv. lidskoprávní úmluvy (**externí ochrana**)
- Některá ustanovení Listiny základních práv EU (**supranacionální ochrana**)

Právní povaha LZPS

- Součást vnitrostátního práva, přijata ještě Federálním shromážděním ČSFR a byla převzata ČR jako součást ústavního pořádku (čl. 112 Ústavy),
- Materiálním pramenem LSZP byly Pakt občanských a politických práv a Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod,
- Mnohá ustanovení se vztahují na trestní řízení,
- Základní práva, svobody představují závazný rámec pro výkon veřejné moci v trestním řízení a měla by být respektována všemi orgány činnými v trestním řízení **Ústavní rozměr trestního řízení garantuje Ústavní soud(ale ústavní pořádek není jen referenční rámec pro ÚS - zdánlivý rozpor mezi čl. 88 odst. 2 a čl. 95 odst. 1 Ústavy - soudce je vázán Ústavou a Listinou také, soudce ÚS jen ústavním pořádkem - Ústavně konformní právní řád jako významový celek).**

Právo na spravedlivý proces – Listina ZPS

Hlava pátá

- čl. 36 odst. 1 a 2 právo na přístup k nezávislému a nestrannému soudu
- čl. 36 odst. 3 právo na náhradu škody způsobené při výkonu veřejné moci
- čl. 37 odst. 1 právo odepřít výpověď vedoucí k TS
- čl. 37 odst. 2 právo na právní pomoc od počátku řízení
- čl. 37 odst. 3 rovnost práv v řízení
- čl. 37 odst. 4 právo na tlumočníka
- čl. 38 odst. 1 právo na zákonného soudce
- čl. 38 odst. 2 právo na ústní a veřejné projednání věci bez zbytečných průtahů za přítomnosti obviněného, právo vyjádřit se k věci
- čl. 39 nulla poena a nullum crimen sine lege
- čl. 40 odst. 1 jen soud rozhoduje o vině a trestu
- čl. 40 odst. 2 presumpce neviny
- čl. 40 odst. 3 právo na obhajobu (i bezplatnou)
- čl. 40 odst. 4 právo obviněného odepřít výpověď
- čl. 40 odst. 5 res iudicata, ne bis in idem
- čl. 40 odst. 6 zákaz retroaktivity

Právní povaha Úmluvy LP

- Je součástí právního řádu (č. 209/1992 Sb.), v případě, že stanoví něco jiného než zákon, má aplikační přednost (čl. 10 Ústavy)
- Její aplikaci sice zajišťují vnitrostátní orgány, ale **externí** kontrola ze strany ESLP – vztah **subsidiarity**

Právo na spravedlivý proces – Úmluva – všeobecné záruky čl. 6 odst.1

- Právo na přístup k soudu
- Právo na nezávislý nestranný soud zřízený zákonem
- Spravedlivé projednání věci (rovnost zbraní a kontradiktornost)
- Veřejnost řízení a rozhodnutí
- Projednání věci v přiměřené době...

Právo na spravedlivý proces – Úmluva – práva obviněného čl. 6 odst.2,3

- Presumpce nevinny
- Právo být seznámen s podstatou obvinění
- Právo na obhajobu (i bezplatnou)
- Právo na provedení dokazování
- Právo na tlumočnicka (bezplatné)

Další záruky práva na spravedlivý proces v Úmluvě a Protokolech

- Zákaz retroaktivity (čl. 7)
- Nulla poena sine lege (čl. 7)
- Právo na opravný prostředek (čl. 13, Protokol 7 čl. 2)
- Právo na odškodnění za justiční omyl(čl. 5 odst. 5, Protokol 7 čl. 3)
- Princip ne bis in idem (Protokol 7 čl. 4)

Právní povaha Listiny základních práv EU

- integrována do **primárního** unijního práva čl. 6 odst. 1 Smlouvy o EU
- supranacionální právní akt s možností **přímého účinku** (má sice především doktrinální účinek, ale je i přímo aplikovatelná)
- Je závazná pro **instituce, orgány, úřady a agentury Evropské unie.**
- **pro členské státy** je zavazující jen v případě, že tyto provádějí právo Evropské unie.
- Listina z hlediska jejího dodržování **není** podrobena externí kontrole Soudu pro lidská práva, podléhá však **kontrole Soudního dvora EU**, jenž naopak k obsahu Úmluvy i Listiny přihlížet musí
- Řízení o **předběžné otázce - § 9a tr.ř.**
- Soudní dvůr EU při dosavadním rozhodování o aplikaci Listiny (cca 170 případů) sleduje především **přednost, jednotnost a účinnost unijního práva**, ale také by měl respektovat čl. 4 Smlouvy o EU o sdílení pravomocí Unie a členských států (**ústavní identita-loyalita**).

Listina základních práv EU a právo na spravedlivý proces

- Rovnost před zákonem (čl. 20)
- Právo na účinné odvolací řízení a spravedlivý soudní proces (čl. 47)
- Presumpce nevinny a právo na obhajobu (čl. 48)
- Zásada zákonnosti a přiměřenosti trestů (čl. 49)
- Právo nebýt souzen či trestně stíhán dvakrát za stejný trestný čin (čl. 50).

Část II. – právo na spravedlivý
proces – příklady aplikace v
trestním řízení ESLP, ÚS

Evropský soud pro lidská práva

- **Právní rámec** – Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (EÚLP)
- Hlavní procesní záruky **spravedlivého trestního řízení** – čl. 6 odst.1 EÚLP
- **Právo na obhajobu** – čl. 6 odst.3 EÚLP
- Jde o práva minimální, výčet není vyčerpávající
- Cíl : je zajistit spravedlnost řízení jako celku
- Vztahuje se **na obviněného**, kde úloha obhájce fakticky začíná (lze však v ČR vztáhnout i na podezřelého mladistvého)

Rozhodovací praxe ESLP

- **Čl. 6 odst. 3 EÚLP:** „Každý, kdo **je obviněn** z trestného činu, má tato **minimální** práva:
- být neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem **obvinění** proti němu;
- mít přiměřený čas a možnost k **přípravě** své obhajoby;
- **obhajovat se** osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují;
- **vyslýchat** nebo dát vyslýchat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě;
- mít bezplatnou pomoc **tlumočníka**, jestliže nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví.“

● Právo být seznámen s povahou a důvodem obvinění

- Osobní informace o tom, že je obviněn (Pélissier a Sassi v. Francie 1999)
- Písemně nebo ústně (Kamasinski v. Rakousko 1993)
- Za účelem přípravy obhajoby (Bricmont v. Belgie 1986)
- Definice skutku a jeho právní kvalifikace včetně jejich změn (Mattoccia v. Itálie 2000)
- Podobně při doručení obžaloby (Brozicek v. Itálie 1989).

- Právo na přiměřený čas a možnost přípravy obhajoby
 - Částečně odstraňuje nevyváženost mezi oprávněními orgánů činných v trestním řízení a obviněným (Can v. Rakousko 1996)
 - Oprávnění obviněného mají umožnit komplexní (přiměřený čas a obsah) obhajobu (Campbell a Fell v. Spojené království 1984)
 - Právo obviněného seznámit se s výsledky vyšetřování (Jaspers v. Belgie 1981)

● Obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce

- Právo volby, zda sám nebo s pomocí obhájce (Godi v. Itálie 1984)
- Obviněný nemůže být nucen, aby se obhajoval sám (Tomasi v. Francie 1992, Pakelli v. Německo 1983, G. V. Spojené království 1983)
- Otázka svobody projevu obviněného (Brandstetter v. Rakousko 1981)
- Obhajoba je zaručena ve všech stadiích trestního řízení od okamžiku obvinění (Imbroscia v. Švýcarsko 1993, Quaranta v. Švýcarsko, John Murray a Averil v. Spojené království 1996 a 2000), včetně opravného řízení (Artico v. Itálie 1980)
- Právo na bezplatnou obhajobu (Benham v. Spojené království 1996)
- Zákaz vynucení doznání (Barbera et. Al. V. Španělsko 1988, Magee v. Spojené království 2000)

- **Vyslýchat nebo dát vyslýchat svědky proti sobě**
 - Právo nechat předvolat a vyslechnout svědky (Vidal v. Belgie 1992)
 - Právo na slyšení svědka v hlavním líčení (Kostovski v. Nizozemsko 1989, Delta v. Francie 1990)
 - Za svědky se považují i spoluobviněný, znalec, tajný agent a poškozený (Bönisch v. Rakousko 1985, Luca v. Itálie 2001)
 - Pravidla pro výslech anonymního svědka (Kostovski v. Nizozemsko 1989, Van Mechelen et al. V. Nizozemsko 1997, Kok. V. Nizozemsko 2000, Lüdi v. Švýcarsko 1992)

- **Právo na (bezplatnou) pomoc tlumočníka**
- Cílem je zabránit nerovnosti mezi obviněnými (Luedicke v. Německo 1978)
- Vztahuje se jen na obviněného nikoli na jeho obhájce (Komise X. v. Rakousko 1975)
- Práva se lze vzdát (Kamasinski v. Rakousko 1989)
- Vztahuje se na celé řízení i na styk obviněného s obhájcem(Luedicke v. Německo 1978, Kamasinski v. Rakousko 1989)

Rozhodovací praxe Ústavního soudu v trestních věcech

- **Ústavní stížnost** - § 72 až § 82 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu : výklad
- oprávněné osoby,
- plná moc,
- lhůta,
- náležitosti,
- rozhodnutí o posledním procesním prostředku
- dovolání ?
- tzv. akcesorický návrh...

- **Rozhodnutí ÚS** :
- odmítnutí pro nepřípustnost,
- neopodstatněnost,
- nález vyhovující, zamítavý,
- senát, plénum...

Rozhodovací praxe Ústavního soudu v trestních věcech

- Právo na zákonného soudce **PI. ÚS 4/14**
- (rozvinuto v nálezu **II. ÚS 4051/16**)
- Právo na účinné vyšetřování **I. ÚS 1565/14**
- Použitelnost pachových stop jako důkazu v trestním řízení **IV. ÚS 1098/15**
- Povaha sociální sítě Facebook v trestním řízení **III. ÚS 3844/13**
- Právo odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody na styk s dítětem **II. ÚS 22/17**

Rozhodovací praxe Ústavního soudu v trestních věcech

- Přípustnost ústavní stížnosti v trestních věcech a dovolání k NS **Pl.ÚS-st. 38/14**
- Odnětí a vydání věci **I. ÚS 2307/13**
- Odposlechy a domovní prohlídky (neodkladné a neopakovatelné úkony) **Pl. ÚS 47/13**
- Právo poškozeného nahlížet do spisu **IV. ÚS 3526/16**

- ◉ Hmotněprávní posouzení – extrémní rozpor mezi skutkovými zjištěními a jejich právním hodnocením I. ÚS 1038/17 nebo
- ◉ Opomenuté důkazy (nadbytečné, duplicitní či irelevantní) III. ÚS 1148/09
- ◉ Zákaz sebeobviňování (nemo tenetur se ipso accusare) rekognice, pachové stopy III. ÚS 528/06

○ čerpáno z <https://nalus.usoud.cz>

○ Jaroslav.fenyk@usoud.cz